

SAMENES STILLING

Innlegg Folkeriksdagene i Bergen 01.08.2008

Silje Karine Muotka, leder Norske Samers Riksforbund (NSR)

Buorit olbmot!

Godtfolk!

Jeg vil takke så mye for invitasjonen til denne konferansen hvor temaet er nordisk samarbeid.

Jeg er leder for Norske Samers Riksforbund og NSR er den største samiske hovedorganisasjonen, vi har rundt 22 lokallag. Vårt medlemstall varierer mellom 800 og 1300 medlemmer. Vi representerer en mangfoldig virksomhet gjennom utstrakt kulturarbeid gjennom våre lokallag og studieforbundet vi er medlemmer av. NSR stiller til sametingsvalg og tre sametingspresidenter har kommet fra våre rekker: Ole Henrik Magga, Sven-Roald Nystø og sist, men ikke minst Aili Keskitalo som var den første kvinnelige sametingspresidenten fra 2005- til 2007 da vi gikk fra posisjon til opposisjon på Sametinget for første gang.

Når det gjelder vårt internasjonale arbeid foregår det i stor utstrekning gjennom Samerådet som er en paraplyorganisasjon med samiske medlemsorganisasjoner fra både norsk, finsk, svensk og russisk side av Sápmi. Samerådet har NGO - status i forhold til FN systemet, og det har skjedd et betydelig arbeid på den internasjonale arenaen hvor samene (gjennom Samerådet blant annet) både har vært viktige i forbindelse med initieringen av arbeidet med FNs urfolksdeklarasjon og i avslutningsfasen i forhandlingene som heldigvis endte opp med at urfolksdeklarasjonen ble ratifisert i september 2007 etter 25 års innsats fra urfolks side i FN arbeidet. Også i FN arbeidet har urfolks rolle og medvirkning vært et komplisert arbeid. Det skal finnes over 350 millioner ulike urfolk i verden, langt de færreste er såkalte statsbærende folk. I FN systemet er vi nå inne i det andre urfolkstiåret, det foregikk et langvarig systematisk arbeid for å sikre urfolk representasjon formelt i FN-sammenheng. FNs permanente forum for urfolkssaker ble etablert i 2002 og representerer for urfolk en formell arena i det viktige ”overnasjonale arbeidet”. Jeg skal i denne sammenhengen ta meg tiden til å kort nevne at Ole Henrik Magga ble valgt som første leder for FNs permanente forum.

Samene er et folk som bebor områder som er delt mellom fire nasjonalstater. Jeg vil fremheve prinsippklæringen vi vedtok på samekonferansen i Gällivare i 1971, der det heter :

”Vi samer er ett folk, og rikenes grenser skal ikke bryte vårt folks fellesskap.”

La meg få bli litt personlig. Jeg kommer fra Nesseby, en liten kommune i Øst-Finnmark. Vår kommune grenser til Finland og Enare, og det er ca. 20 mil til den russiske grensen i Øst. Hele Sápmi er preget av en naturlighet i forhold til riksgrensene, mange samiske samfunn er splittet opp av riksgrensene som er etablert etter langvarig stormaktspolitikk i våre områder. Den samiske dr.philos Steinar Pedersen, som nå er rektor ved Samisk høyskole har påpekt at historien om Harald Hårfagre som samlet Norge til ett rike er en sterk nasjonal myte i Norge. Faktum er jo at Hårfagre samlet Norge sør for Trondheim til ett rike, mens den nyeste grensen vi har er trukket i nærområdet i 1826, nemlig grensen mot Russland. [Skoltesameområdene Petsjenga, Pasvik og Neiden](#) ble fra begynnelsen av 1600-tallet til først på 1800-tallet betraktet som et felles norsk-russisk skattland. Grensen har blitt regulert faktisk helt frem til 1944, noe som jo gir et tankekors i forhold til den tidligere nevnte nasjonale myten om Hårfagre.

Mitt poeng her er ikke å gjenfortelle historien, men jeg ønsker å gi et bilde av forholdet til riksgrensene i mine områder. Grensene er der, men det er så mye som knytter oss til områder som ligger på den ”andre” siden av riksgrensene. For oss er det snakk om våre reinbeiteområder på begge sider av grensen, tette slektskap, sterke religiøse fellesskap, vårt samiske hjertespråk og mye annet. Jeg kan med sannhet si at jeg opplever meg som ”hjemme” i hele det området som andre kaller for nordkalotten, men som vi heller kaller Sápmi. Jeg tror ikke at riksgrensene dominerer de mentale kartene i vesentlig grad i våre områder. Akkurat dette har blitt oppfattet som en trussel i ulike epoker, men jeg er overbevist om at grenseoverskridende tenkning er et fortrinn og viktig også for videre utvikling i nord fremover.

Samenes forhold til Nordisk råd

Samenes forhold til Nordisk råd har vært tema ved mange korsveier. Samene fikk observatørstatus i 1994. Dette gir en representant fra sametingene adgang til å holde innlegg i generaldebatten under Nordisk råds sesjoner. På samme tid ble det etablert en konsultasjonsordning i forhold til Nordisk Ministerråd. Samarbeidsministrene vedtok i denne forbindelse særskilte retningslinjer for behandling av samiske saker.

Tidligere sametingspresident Sven-Roald Nystø har karakterisert samisk medlemskap i Nordisk råd for et mer politisk spørsmål enn ett juridisk spørsmål. NSRs mening har vært og er fortsatt at samenes reelle deltakelse i Nordisk råds arbeid må styrkes gjennom at samene inngår som medlemmer i Nordisk råd. Jeg vil minne om at Nordisk råd ikke kommer til å representere alle nordens folkeslag før samene tas inn i arbeidet på en tilfredsstillende måte. For oss er dette mer enn at vi kun ønsker representasjon. Samene som er et folk bosatt i de ulike statene er et sentralt fellestrekk for flere av de berørte statene. Det innebærer at det er et forhold som skaper nærhet, felleskap og en agenda i mange viktige saker.

Hvordan dette skal skje er et spørsmål som reiser seg. Samisk parlamentarisk råd, som ledes av nåværende sametingspresident i Norge Egil Olli (AP), er valgt av Sametingene på norsk, svensk og finsk side. Samisk parlamentarisk råd kan representere det samiske folket både i nordiske og internasjonale sammenhenger.

Under sesjonen i Nordisk Råd i København november 1996 foreslo statsminister Jagland at de observatør- og konsultasjonsordningene som er etablert for samene skal bli etterprøvd, og at samarbeidet mellom sametingene i Finland, Sverige og Norge blir sikret nordisk finansiering. Dessverre må jeg konstatere at finansieringen av arbeidet i regi av Samisk parlamentarisk råd fortsatt er utfordrende, og det mye fordi øvrige stater (Finland, Sverige) ikke bidrar tilstrekkelig økonomisk.

Samisk deltakelse i Nordisk råd har som sagt vært oppe til debatt ved flere anledninger, saken er reist i alle fall fem ganger etter det jeg kjenner til, men hver gang har det spørsmålet blitt nedstemt med overveldende flertall. Min agenda her er å gjenta den posisjonen vi har til dette spørsmålet fra vår side. NSR mener at samene må delta i Nordisk råd som fullverdige deltakere. I 1994 ble sametingene innvilget en ordning med observatørstatus til Nordisk råd. Dette gir en representant fra Sametingene adgang til å holde innlegg i generaldebatten under Nordisk råds sesjoner. På samme tid ble det etablert en konsultasjonsordning i forhold til Nordisk Ministerråd. Samarbeidsministrene vedtok i denne forbindelse særskilte retningslinjer for behandling av samiske saker.

I 1982 fikk Åland, Færøyene og Grønland to representanter hver, men like etter ble ønsket om samisk representasjon avvist for tredje gang. Jeg trodde – inntil jeg fikk høre Kolbruns

innlegg her i dag - at Ålandsdokumentet gav retning for hvordan selvstyrte områdenes deltakelse skal styrkes. Kanskje er det veldig optimistisk å ta dette til inntekt for en mulig bedring av situasjonen også for samene i forhold til arbeidet innenfor Nordisk råd? Et arbeid for å modernisere Helsingforsavtalen kunne også være sjansen for å finne løsninger for at representasjonen styrkes også for samenes del.

Samene kan etter min mening tilføre Nordisk råd mye i spørsmål som for eksempel språkvitalisering, kulturarbeid, nærings spørsmål, ressursforvaltning, miljøvern, utdanningsspørsmål, tradisjonell kunnskap og fredsarbeid blant annet. Den siste tidens satsning på nordområdene og det politiske klimaet i forhold til ressursutnytting i arktiske områder gjør at dette forholdet aktualiseres ytterligere. For oss samer som et folk er det avgjørende å ha reelle muligheter til å tale egen sak og påvirke prosesser som vil spille en stor rolle for det materielle kulturgrunnlaget som vi er helt avhengige av for fremtiden. Spesielt med tanke på at nordområdesatsningen i forhold til retorikken og innholdet i stor utstrekning er regulær ressurspolitikk. Etter min mening må vi akte oss vel for at denne satsningen ikke skal ta form som regulær nykolonialisering, med ressursutnytting, utbytting og boost and boom i sårbare samiske områder. Forholdet til samiske rettigheter, samisk partnerskap og vår mulighet til å kunne – på et fritt og informert grunnlag gi vårt samtykke til aktiviteter som innebærer risiko og krav til nyorientering fra vår side - er vesentlig i denne sammenhengen. Dessverre foregår det fortsatt gjennomgripende debatter uten urfolks egen medvirkning og det er beklagelig og i strid med folkeretten. Samene trenger å være med i de fora hvor slike saker drøftes og debatteres. Vi trenger å ha mulighet til effektiv påvirkning gjennom et fullverdig medlemskap.

Nordisk samekonvensjon

Jeg skal gå over på en sak som har svært stor betydning for samene på norsk, svensk og finsk side. Det er nemlig spørsmålet om nordisk samekonvensjon og arbeidet med å ratifisere denne.

En grunnpilar i Helsingfors-avtalen av 1962 er å skape en mest mulig ensartet lovgivning for de nordiske landene. Det pågår et kontinuerlig arbeid med å utveksle informasjon og erfaringer om lovgivningsarbeid samt å tilpasse og revidere lovgivningen i de nordiske land med sikte på mest mulig rettslikhet over grensene. Utkastet til en nordisk samekonvensjon, utarbeidet av en enstemmig nordisk ekspertgruppe under ledelse av dr. juris Carsten Smith,

ble avgitt til ministrene med ansvar for samiske saker og sametingspresidentene i Finland, Norge og Sverige og har vært på høring våren 2006. Den fremste nordiske ekspertise på området har enstemmig maktet å avveie forholdene mellom samiske rettigheter og storsamfunnets behov på en framtidsrettet måte innenfor de rammer den nordiske rettsorden setter. Målet med arbeidet for å få en nordisk samekonvensjon er rettet mot å sikre en harmonisering av respektive landes nasjonale lover i samiske spørsmål.

Vi samer er ett folk i fire stater. For oss skaper grensehindre daglige utfordringer. Det handler om praktiske forhold som skolegang, skatteregler og andre utfordringer. Ulike nasjonale standarder, lover og forvaltningsmessige ordninger oppleves som grensehindre og har negativ effekt på vår mulighet til å ivareta vår felles kultur, språk og levesett. Enhver politisk debatt om nedbygging av formelle så vel som fysiske grensehindre mellom landene vi bor i, er viktig for samene. Spørsmål knyttet til samisk språk, kultur, næringsutvikling, rettsforhold og samfunnsliv kan i høy grad betraktes nordiske spørsmål.

Jeg skal fremheve noen aspekter ved forslaget til Nordisk Samekonvensjon. Forslaget er en rettighetskonvensjon og utgjør en første samlet rettsregulering for samene i Finland, Norge og Sverige. Slikt sett representerer det en fornyelse og utvikling i vår samtid av den anerkjennelse de nordiske statene gjorde av samenes hevdvunne rettigheter som ble kodifisert gjennom Lappekodisillen av 1751, - samene som et eget folk med rett til egen framtid, uten hinder av riksgrensene som da ble trukket. Jeg vil understreke at selv om samer bosatt i Russland ikke omfattes av konvensjonen, er det framhevet at de tre konvensjonsstater bør legge forholdene til rette for samhandling med samene også i Russland. Samer med russisk statsborgerskap bosatt i Finland, Norge eller Sverige vil bli omfattet av konvensjonen. Forslaget representerer en statsrettslig nydannelse. Samekonvensjonen vil derfor være av stor interesse for urfolk og stater i andre deler av verden der det bor urfolk og kan tjene som best practice i forhold til urfolksspørsmål. Dette representerer en stor utfordring for samene og de nordiske land i det framtidige internasjonale arbeidet med urfolksrettigheter.

Når det gjelder bestemmelsene i konvensjonsforslaget gis det regler for:

- det samiske folkets allmenne rettigheter
- samisk styring
- samisk språk og kultur
- samisk rett til land og vann

- samiske næringer
- gjennomføring og utvikling av konvensjonen, og sluttbestemmelser

NSR mener at nordisk samekonvensjon får særskilt stor betydning i relasjon til forholdet mellom samene som et folk og de respektive statsmyndigheter i Finland, Norge og Sverige både i et nasjonalt og grenseoverskridende perspektiv og på den andre siden samenes indre liv når det gjelder språk, kultur, næringsliv og samfunn, samt oppbyggingen av grenseoverskridende samiske myndighetsorganer på ulike samfunnsfelt, samiske institusjoner og utviklingen av samarbeid i det sivile samiske samfunn over landegrensene.

Begge disse dimensjonene utgjør meget store utfordringer for framtiden.

Av andre forhold jeg vil trekke fram er at konvensjonen slår fast at:

- samene er urfolket i Finland, Norge og Sverige
- samene har rett til selvbestemmelse som et folk i overensstemmelse med folkerettens regler og bestemmelsene i denne konvensjon
- rettighetene som er foreslått i konvensjonen er minsterettigheter
- statene skal vise tilbørlig respekt for det samiske folks rettsoppfatninger, rettslige tradisjoner og sedvaner, samt ta hensyn til disse i lovgivning og rettsanvendelse

Samisk parlamentarisk råd har anbefalt at regjeringene og Sametingene i Finland, Norge og Sverige mener en nordisk samekonvensjon vil være et bidrag til harmonisering av rettigheter på tvers av landegrensene. Vi tror den vil bidra til å sikre samene en positiv samfunnsutvikling, der eksistensgrunnlaget vernes og det anerkjennes en selvbestemmelse over egen utvikling og vekst. Likevel trekker prosessen ut i tid. Jeg skal ikke underslå at det ser ut til å gå aller tregest på finsk side. Vi trenger at det ytes politisk støtte til en snarlig vedtakelse av nordisk samekonvensjon.

Jeg skal kort nevne de hovedsaker jeg har fokusert på i dette innlegget:

- Behovet politisk støtte for at samene skal kunne delta i Nordisk råd med egen representasjon fra Samisk parlamentarisk råd
- Bedre finansielle muligheter for reelt samarbeid over grensene i Sápmi – konsentrert omkring Samisk Parlamentarisk råd (arbeid for å styrke satsningen fra finsk og svensk side)

- Behovet for politisk støtte i forhold til prosessen med å få statsmyndighetene i Finland, Norge og Sverige å ratifisere ekspertgruppens forslag til nordisk samekonvensjon.

Dikt - Nils Aslak Valkeapää – fikk nordisk råds litteraturpris i 1991 for Beivvii áhčážán - Solen min far, og diktet er hentet fra dette verket.

Govva	Bilde
Gova	Bildet
Govaid	Bildenes
Govváí	Til bildet
Govadasa govat	Bildets bilder
Girjáí	Til boken
Govvás mailbmi	Bilder til verden
Muittan gál	Husker vel
Ahte in muitte	At jeg ikke husker
In hálitge muitit	Vil ikke huske
Dathan lea min orohat	Dette er vårt land
Min ruokto	Vårt hjem
Min eallin	Vårt liv
Fiervá	Fjæra
Hájat viidis máilmmis	Lukter fra den vide verden
Máilmmi manggat hájat	Verdens mange lukter
Dát eanan	Dette landet
Dolos olbmot	Fortidens folk
Hámit	Ansiktene
Mu miela vajaldit	I mitt sinn vandrer

Med disse ord skal jeg takke for oppmerksomheten!